

particular a Nàpols⁷ i en romanès. En conclusió podem estar segurs que *mantega* és una paraula antiga a tota la Península Ibèrica i importada molt recentment en els Balcanes; pel que fa al Migdia d'Itàlia, malgrat de les opinions contràries,⁸ és probable que tampoc hi tingui arrels fondes: observem el manifest caràcter adventici de *mantechiglia*, sic. *mantichigghia*.

De l'etimologia no és gaire el que es pogué posar en clar. Es van proposar etimologies llatines, que si bé difícils de refutar del tot, xoquen amb greus i evidents dificultats, Diez, *Wb.*, 466, seguit per Cihac i Simonet, i per Schuchardt, en l'última nota que va dedicar al problema (*ZRPh.* xxix, 1906, 553-4), partia del ll. MANTICA 'bot, odre', per la preparació de la mantega en una mantiguera de pell: és indubtable que aquesta manera de preparar-la és antiga i arrelada, almenys a l'Espanya central, de la qual cosa és testimoni el verb *maçar*, ja documentat en l'Arx. de Hita.⁹

Rohlf's (no sense, però, formular reserves a aquesta etimologia en *ASNSL* CLXII, 154) suggeria una altra explicació semàntica (en una conferència en què n'ensenyà models, reportada en *ASNSL* CLII, 89): MANTICA al·ludiria a una espècie de capsa en forma de pera, en què encara solen conservar la mantega en el Migdia d'Itàlia. Una reproducció d'aqueixa capsa es pot veure dibuixada en el mapa citat de l'*AIS*, i el fet és que avui en aquesta regió distingeixen entre *burro* i *butirro* com a nom de la mantega en general, i *mandeca* com a denominació, sigui de la mantega conservada en aqueixa pera, sigui de la pera mateixa.¹⁰ Això realment és notable, i invitaria a revisar la conclusió provisional que el mot és de procedència forastera en aquell país, si només en el tipus MANTICA observéssim la continuïtat semàntica entre 'bot' i el modern *mandeca* 'pereta en forma de bot'. Però aqueixa condició resta ben dubtosa: notem que a Calàbria i en algun punt d'Apúlia, segons el mateix mapa, es dóna a la pereta o al seu contingut el nom de *butirru* (punts 716, 761, 766); per tant també en el cas de *mandeca* el significat primitiu deu ser 'mantega del vell tipus local (imitat dels espanyols)', i només secundàriament es deuria aplicar a la pereta típica; mentre que el nom pres de l'italià, *burro* (no autòcton en el país) ha restat reservat a la mantega corrent, despatxada en el comerç, i això és també la cosa més comuna en *butirro*, el vell mot autòcton.¹¹

Per tant crec, que aquí no tenim cap arcaisme (si doncs no entenem per arcaisme allò que es va introduir en el S. XVI), i que fins i tot si hi hagués res de bo en l'etimologia MANTICA, no hi hauria continuïtat semàntica des de 'bot' a 'pereta de mantega' sinó passant per 'mantega'. Ara bé el trasllat d'accent de MANTICA a *mantèga* presenta un obstacle insuperable, almenys per mitjans romànics, i de tanta gravetat que per si sol ja ens obliga a renunciar a aquesta etimologia, passat que recorreguéssim a la hipòtesi d'una variant pre-romana d'aquesta paraula llatina, amb l'accent traslladat, o que admetéssim un intermediari estranger.¹¹

Més tard, Brüch va suggerir un altre ètimon llatí:

*MANUTIGICA, derivat de MANUTIGIUM 'acte de tocar amb la mà', al·ludint a una forma molt primitiva d'elaboració de la mantega per agitació directa de les mans; els retrets de M-Lübke (*Das Katalanische*, 131-2) contra aquesta idea estan carregats de raó: MANUTIGIUM és un hapax d'un escriptor tardà, Caelius Aurelianus, que l'esmenta explícitament com a traducció del grec *χειραφλα*, amb tot l'aire d'una creació ocasional, i la derivació en -ICUS és rara en llatí vulgar i desueta a la baixa època, almenys quan parteix d'un substantiu abstracte. De tota manera he d'observar que la comparació de les tres formes peninsulars ens duria, en forma necessària, si ens entestéssim a cercar-los un punt de partida únic, precisament a una base -IGICA, que es podria contraure ara en -eica, (> port. *maniega*, cat. *mantega*), adés en -ecca (com FIGICARE > *ficcare* > *ficar*), d'on el cast. *manteca*.

Però a desgrat d'aquest suport que li hem anat a cercar, crec que tothom està d'acord a rebutjar la idea de Brüch, vistes les objeccions de Meyer-Lübke, car ni tan sols ens quedaria el subterfugi de pensar en una forma equivalent creada amb els mateixos elements per un idioma indoeuropeu diferent del llatí (idioma que no hauria canviat en i la λ indoeuropea de TANGERE). Així com així, TANGERE a penes té correspondències en altres llengües indoeuropees, ni cap se n'esmenta en cèltic.

L'argumentació de M-L. (*Das Kat.*, 131-2; *REW*, 5324a, i ja *Gramm. d. L. Rom.* I, 47) és raonable: puix que els romans no apreciaven gaire la mantega (el nom mateix, en llatí, BUTYRUM és un hellenisme), i Plini en informar-nos que era un aliment molt estimat pels pobles bàrbars, cita expressament els lusitans, ens toca pensar que *mantega* i els seus congèneres són mots heretats de les llengües pre-romanes d'Hispania. Altrament és menester rectificar la base fonètica postulada per M-Lübke *MANTAICA: les tres formes ibero-romàniques no es podrien conciliar sinó a base d'un *MANTIGICA, però és més verssemblant partir de tres variants divergents des del principi, en la forma que he indicat a l'encapçalament d'aquest article.

El vocalisme dels dialectes catalans és terminant. Hi ha *ɛ* en català oriental, que només pot correspondre a \bar{e} o \bar{i} (no pas a \bar{e} ni AI, que aquí donen *e*); \acute{e} en valencià i cat. occidental, que pot equivaler en aquesta posició a qualsevol de les quatre bases; *e* en el Pallars, que només pot ser \bar{e} o \bar{i} (però no AI, que hi dóna sempre *e*, i difícilment \bar{e} que en gran part dels contextos hi dóna el mateix resultat). Per tant el vocalisme català s'oposa a una base en AI com la que podria suggerir el portuguès; amb això concorda la forma occitana (*mantega* i no **maniega*), i també la castellana, ja que darrere AI no és possible una CC doble, i una -C- simple se sonoritzaria en aquesta posició (comp. *vega* de BAICA, *plega* PLAÏCAT, *lego* < LAICUS).

La *e* dels dialectes catalans i llenguadocians i l'*ei* del portuguès es podrien aparicionar a base de EI, comp. *estret* STRICTUS (cat. or. *estret*, occid. *estret*) enfront del port. *estreito*; *dret*/dret DIRECTUS enfront de *de-reito*. Per al castellà hi entraria, en rigor, l'alternativa